

Carmen FENECHIU
(Universitatea Babeș-Bolyai,
Cluj-Napoca) | **Crimă și haos: criza din anii 68-69
e.n. în Suetonius**

Abstract: (Murder and Chaos: The Crisis of 68-69 A.D. in Suetonius) The paper examines the manner in which Suetonius narrates in his work, *Lives of the Caesars*, the period of the civil wars of 68-69 A.D., a short interval that saw the rapid advent to power of four emperors (Galba, Otho, Vitellius, Vespasian) and the swift demise, through suicide or murder, of four emperors (Nero, Galba, Otho, Vitellius). The beginning of the crisis is reported in the biography of Nero (Nero XL), while the biographies of Galba, Otho and Vitellius remain, of course, the most important in describing the mayhem unfolding in this tumultuous time. The chaos subsides with Vespasian's accession to the throne, his capacity to retain the imperial power proving decisive in restoring the tottering State. Though the author focuses on the images and deeds of the emperors, the general disorder of this period emerges from the reported events. While Suetonius restricts his comments and judgments to a minimum in the biographies of Galba, Otho, and Vitellius, concentrating on depicting events closely related to the emperor, in the biography of Vespasian the negative impact and the effects of the crisis on the fabric of the State and society (army, upper social orders, provinces, Rome, economy, justice) are clearly exposed in the chapters where the writer relates Vespasian's efforts to restore and stabilize the Empire (Vespasian VIII sqq.).

Keywords: *Suetonius, biographies, emperors, crisis, years 68-69 A.D.*

Rezumat: Comunicarea examinează modul în care Suetonius narază în lucrarea sa, *Viețile celor doisprezece Cezari*, perioada războaielor civile din anii 68 și 69 e.n., un interval scurt de timp în care a avut loc ascensiunea rapidă la putere a patru împărați (Galba, Otho, Vitellius, Vespasian) și dispariția grabnică, prin sinucidere sau crimă, a patru împărați (Nero, Galba, Otho, Vitellius). Începutul crizei este relatat în viața lui Nero (Nero XL), dar biografiile dedicate lui Galba, Otho și Vitellius sunt, bineînțeles, cele mai importante în descrierea tulburărilor din această perioadă tumultuoasă. Haosul se potolește prin urcarea pe tron a lui Vespasian, capacitatea acestuia de a păstra puterea în mâinile sale dovedindu-se determinantă în restabilirea statului șubrezit. Deși autorul se concentrează asupra figurilor și faptelor împăraților, dezordinea generală din aceste vremuri transpare din evenimentele prezentate. În timp ce Suetonius își limitează comentariile și judecățile la minimum în viețile lui Galba, Otho și Vitellius, concentrându-se pe înfățișarea evenimentelor strâns legate de împărat, în biografia lui Vespasian impactul negativ și efectele crizei asupra statului și societății (armată, clase sociale superioare, provincii, Roma, economie, justiție) sunt expuse clar în capitolele în care scriitorul relatează eforturile lui Vespasian de a stabiliza și restaura imperiul (Vespasian VIII sqq.).

Cuvinte-cheie: *Suetonius, biografii, împărați, criză, anii 68-69 e.n.*

Considerații preliminare

Biografiile suetoniene dedicate lui Nero, Galba, Otho, Vitellius și Vespasian, care acoperă perioada dintre revolta lui Vindex (martie 68) și ascensiunea la tron a lui Vespasian (proclamat împărat de trupele din Egipt în data de 1 iulie 69, dar confirmat oficial împărat de senat doar în 21 decembrie 69), prezintă un interval scurt de timp caracterizat prin schimbări rapide la tron, morți violente ale împăraților, bogat în evenimente teribile, plin de haos, instabilitate, crime, dezordine, neglijarea și încălcarea legilor umane și divine, disoluție morală.

Figura împăratului se află, bineînțeles, constant în prim planul relatării, dar acesta nu trăiește într-un vid, ci într-un context istoric de care este determinat și pe care îl determină la rândul său. Asupra acestui context istoric se va focaliza cercetarea noastră în încercarea de a stabili cum și care dintre întâmplările majore ale anilor 68-69 sunt narate, avându-se în primul rând în vedere seria de căderi și ridicări la tron: cum sunt acestea introduse în cadrul expunerii, cum sunt conectate cu figura împăratului aflat la putere și cum relaționează unele cu altele.

Determinat de constrângerile genului literar biografic, Suetonius face o selecție a evenimentelor importante ce au marcat domnia cezarilor, prezentându-le adesea imprecis, fără a ține cont de ordinea lor cronologică (Gascou 1984: 345), multe dintre faptele istorice majore ale perioadei fiind trecute sub tăcere, în timp ce alte întâmplări, mai puțin importante din punct de vedere istoric, sunt relatate în detaliu. Privitor la maniera în care este tratată cauzalitatea istorică de autorul latin, Jacques Gascou constată că explicația biografică primează asupra explicației istorice, notând:

« Suétone n'est pas l'homme des grandes perspectives historiques. Qu'on ne cherche pas chez lui le souci de lier entre eux les événements et d'en sonder profondément les causes. Non qu'il soit toujours absolument indifférent au problème de cause (...). Mais qu'il envisage les prétextes, les causes immédiates ou les causes réelles, il ne se place qu'à un point de vue : celui de César, de sa volonté propre, de ses désirs, de ses passions. » (Gascou 1984: 425).

Această atitudine față de faptele istorice se poate sesiza și în viețile analizate, unde majoritatea evenimentelor înfățișate sunt cele care au legătură directă cu împăratul aflat la putere sau cu rivalul său la tron. Pe de altă parte, deoarece ideea centrală pe baza căreia sunt construite biografiile suetoniene este aceea că există o natură structurată¹ și fixă a împăratului, faptele și acțiunile acestuia sunt conforme și sunt determinate de natura sa, aceste acte, la rândul lor, revelând, dar și relevând viciile sau virtuțile împăratului, după cum subliniază J. Gascou:

« Un César, c'est d'abord une nature : les vices, les vertus qui forment les différents aspects de cette nature, expliquent et déterminent ses actes (exception

¹ « La conception biographique de Suétone repose sur l'idée implicite qu'il existe chez les *Caesares* une nature structurée, analysable, formée une fois pour toutes de ses diverses composantes : les vices et les vertus. » (Gascou 1984: 430). Ponderează importanță acordată de Suetonius virtuților și viciilor împăraților în structurarea biografiilor sale este remarcată și de Andrew Wallace-Hadrill: "the virtues and vices of other Caesars form a central part of the discussion of their reign. They are tests of their qualities as emperors, not as private men." (Wallace-Hadrill 2004: 144).

faites pour ceux qui résultent de l'hypocrisie, du désir de dissimuler la nature authentique, de faire illusion), et inversement ses actes révèlent à leurs tour ses vices ou ses vertus : d'où la valeur exemplaire des actes des Césars et la tendance du biographe à transformer en *exempla* certains faits destinés à illustrer les *virtutes* et les *vitia*. » (Gascou 1984: 433).

Acțiunile împăratului însă, aflat într-o poziție de putere supremă, nu se repercutează doar asupra anturajului său, a celor din imediata sa apropiere, ci se propagă printr-un efect de undă pe o scară mult mai largă, dând naștere unor evenimente istorice majore, care, la rândul lor, printr-un efect de bumerang, se răsfrâng asupra împăratului, care trebuie să răspundă prin noi decizii și prin noi acțiuni, ce sunt și de această dată conforme firii sale. Prin forțe de tip acțiune – reacțiune se creează, astfel, o mișcare circulară: natură (vicii/virtuți) – acte – evenimente – acte – natură (vicii/virtuți). Împărații anilor 68-69 sunt însă marcați îndeosebi de vicii și mai puțin de virtuți; de fapt, chiar și însușirile care ar fi putut deveni prin moderație virtuți se transformă în vicii la aceștia, fiind duse la extrem, precum austeritatea și spiritul de economie, care la Galba iau forma severității excesive împinse până la cruzime și a avariției. Viciile împăraților și acțiunile determinate de acestea dau naștere unor evenimente istorice cu impact negativ nu doar asupra cezarilor, ci și asupra întregului imperiu, manifestându-se și concretizându-se printr-o succesiune de căderi și de ridicări ale unor noi pretendenți la tron, prin neascultarea armatelor, revolte, dezertări, comploturi, ucideri și sinucideri ale împăraților legitimi, războaie civile, omoruri, jafuri, incendii.

Începutul crizei

Examinând textul dedicat descrierii vieții lui Nero, se poate observa că în capitolele XXXIII-XXXVIII se relatează cruzimea (*saevitia*) împăratului împotriva celor apropiați, a patriei, dar și asupra străinilor. Consecința acestor crime nelegiuite și necruțătoare (*parricidia et caedes*) este prezentată de Suetonius la începutul capitolului XL, unde revolta Galiilor sub conducerea lui Iulius Vindex, guvernatorul Galliei Lugdunensis, este înfățișată ca o urmare a acțiunilor crude ale lui Nero, deoarece întreg pământul (*terrarum orbis*), nemaiputând suporta (*perpressus*) un asemenea împărat (*talem principem*), l-a abandonat; autorul insistă asupra ideii de părăsire, abandonare, prin folosirea iterată a verbului *destituere* (*destituit, destitueretur*):

Nero XL. *Talem principem paulo minus quattuordecim annos perpressus terrarum orbis tandem destituit, initium facientibus Gallis duce Iulio Vindice, qui tum eam provinciam pro praetore optinebat. 2. Praedictum a mathematicis Neroni olim erat fore ut quandoque destitueretur.*¹ „Pământul, după ce a suportat un astfel de conducător ceva mai puțin de paisprezece ani, l-a abandonat în sfârșit, începutul făcându-l galiilor sub conducerea lui Iulius Vindex, care pe atunci guverna ca pro

¹ Citatele din opera lui Suetonius urmează ediția Loeb: Suetonius, *Lives of the Caesars, volume II*. (Suetonius 1914). Au fost, de asemenea, consultate și următoarele ediții în română și engleză: Suetonius 1998, Suetonius 2000.

praetor această provincie. Îi fusese prezis odinioară lui Nero de astrologi că la un moment dat va fi abandonat.”¹

Stadiile revoltei, reacțiile și acțiunile lui Nero

Evoluția progresivă a revoltei este expusă de biograf prin înregistrarea reacțiilor lui Nero la adresa veștilor din ce în ce mai îngrijorătoare și mai dese. Prin lipsa de răspuns, apoi prin comportamentul indecis, prin lene și nerenunțarea la extravagantele sale, Nero permite ca situația să ia amploare și să degenereze până la a nu mai putea fi controlată, singura soluție rămasă fiindu-i în cele din urmă sinuciderea. Relatarea surprinde o gradație ascendentă, în care revolta ia rapid amploare și atrage după sine tulburări și în alte provincii. Analizând textul suetonian, se pot identifica șase momente principale în descrierea crizei, care pornesc de la aflarea veștii de către Nero și se încheie cu moartea acestuia.

Într-o primă fază, Nero primește veștile despre revolta Galiilor (*de motu Galliarum*) cu nepăsare și calm (*lente et secure*), amenințându-i doar pe răzvrățiți cu pedeapsa (*malum iis qui descissent minaretur*), fără a lua însă vreo decizie. Lipsa de reacție adecvată este subliniată de Suetonius prin indicarea a trei măsuri potrivite cu gravitatea situației pe care Nero ar fi putut să le aibă în vedere pentru a împiedica extinderea tulburărilor, dar pe care împăratul nici măcar nu încearcă să le pună în practică (*non rescribere cuiquam, non mandare quid aut praecipere conatus*):

Nero XL.4. *Neapoli de motu Galliarum cognovit (...), adeoque lente et secure tulit ut gaudentis etiam suspicionem praeberet tamquam occasione nata spoliandarum iure belli opulentissimarum provinciarum; statimque in gymnasium progressus certantis athletas effusissimo studio spectavit. Cenae quoque tempore interpellatus tumultuosioribus litteris hactenus excanduit, ut malum iis qui descissent minaretur. Denique per octo continuos dies non rescribere cuiquam, non mandare quid aut praecipere conatus rem silentio obliteravit.* „A aflat despre revolta Galiilor la Neapole (...) și a primit vestea cu atâta nepăsare și calm, încât a dat naștere la bănuiala că se bucură ca și cum s-ar fi creat ocazia de a jefui cele mai bogate provincii după dreptul războiului; și, ducându-se îndată în gimnaziu, i-a privit cu foarte mare interes pe atleții care se întreceau. Fiind deranjat și în timpul cinei de o scrisoare mai îngrijorătoare s-a aprins doar atât încât să-i amenințe cu pedeapsa pe cei care trecuseră de cealaltă parte. Apoi, timp de opt zile întregi, fără a-și da silința să răspundă la vreo scrisoare, să dea vreo însărcinare sau să recomande ceva, a dat uitării situația prin tăcere.”

Al doilea moment ilustrează din nou o reacție nepotrivită față de gravitatea situației, acțiunea lui Nero, mânat de vanitate și rănit în iluziile sale de măreție artistică, rezumându-se de data aceasta doar la a cere printr-o scrisoare senatului să-l răzbune:

Nero XLI. *Edictis tandem Vindicis contumeliosis et frequentibus permotus senatum epistula in ultionem sui reique publicae adhortatus est, excusato languore faucium, propter quem non adesset. Nihil autem aeque doluit, quam ut malum se*

¹ Traducerile ne aparțin.

citharoedum increpitum ac pro Nerone Ahenobarbum appellatum. „În cele din urmă, tulburat de proclamațiile batjocoritoare și dese ale lui Vindex, a îndemnat senatul printr-o scrisoare să-l răzbune pe el și statul roman, aducând ca scuză o durere de gât, din cauza căreia nu putea fi de față. Nimic însă nu îl deranja în egală măsură precum faptul că era criticat ca fiind un prost cântăreț din liră și că era numit Ahenobarbus în loc de Nero.”

Al treilea stadiu, care surprinde înrăutățirea situației, îl arată pe Nero venind la Roma, dar, deși înspăimântat (*praetrepidus*), împăratul reacționează din nou cu intensitate redusă față de gravitatea situației. Suetonius oferă și de data aceasta informații asupra a ceea ce s-ar fi convenit făcut, convocarea poporului și a senatului, dar nici măcar în acest moment (*ne tunc quidem*) reacția lui Nero nu este cea adecvată unui cezar, atenția sa fiind în continuare concentrată asupra intereselor sale artistice:

Nero XLI.2. *Sed urgentibus aliis super alios nuntiis Romam praetrepidus rediit; (...). Ac ne tunc quidem aut senatu aut populo coram appellato quosdam e primoribus viris domum evocavit transactaque raptim consultatione reliquam diei partem per organa hydraulica novi et ignoti generis circumduxit (...).* „Dar fiind presat de noi și noi vești, s-a întors la Roma foarte înfricoșat; (...). Însă nici măcar atunci nu s-a adresat public senatului sau poporului, ci i-a chemat pe câțiva dintre bărbații de frunte în casa sa și, consfătuirea fiind terminată în grabă, și-a petrecut restul zilei făcându-le turul unor orgi hidraulice de un tip nou și necunoscut (...).”

Al patrulea moment este marcat de extinderea tulburărilor, Hispaniile alăturându-se revoltei, iar odată cu ele și Galba, guvernatorul Hispaniei Tarraconensis (*Galbam et Hispanias descivisse*); deși Nero reacționează puternic, chiar excesiv, leșinând la aflarea veștilor, rupându-și haina, lovindu-și capul și trebuind să fie consolată de doica sa, Suetonius nu consemnează nici în acest pasaj vreo măsură preventivă sau vreo acțiune a împăratului, ci evidențiază revenirea lui Nero la stilul său de viață obișnuit, marcat de viciile excesului și lenei (*luxus, desidia*):

Nero XLII. *Postquam deinde etiam Galbam et Hispanias descivisse cognovit, conlapsus animoque male facto diu sine voce et prope intermortuus iacuit, utque resipuit, veste discissa, capite converberato, actum de se pronuntiavit consolantique nutriculae et aliis quoque iam principibus similia accidisse memoranti, se vero praeter ceteros inaudita et incognita pati respondit, qui summum imperium vivus amitteret. 2. Nec eo setius quicquam ex consuetudine luxus atque desidiae omisit et inminuit (...).* „După ce a aflat însă apoi că s-au revoltat și Galba și Hispaniile, prăbușindu-se și pierzându-și cunoștința, a zăcut multă vreme fără glas și aproape fără viață și, după ce și-a revenit, sfâșiindu-și haina, lovindu-și capul, a declarat că s-a terminat cu el, iar doicii care-i amintea că și altor conducători li s-au întâmplat lucruri asemănătoare, i-a răspuns că el îndură lucruri neauzite și necunoscute mai mult decât ceilalți, fiindcă pierde puterea supremă în timpul vieții. 2. Și totuși nu a renunțat și nici nu și-a diminuat cu ceva excesele și lenea obișnuite.”

Abia în acest punct al relatării sunt prezentate câteva măsuri pe care se crede (*creditur*) că Nero le-ar fi pregătit la începutul revoltei Galiilor, planurile sale fiind

numeroase și îngrozitoare (*inmania*) însă, după cum subliniază printr-o litotă biograful, conforme naturii sale (*non abhorrentia a natura sua*) și consistând în uciderea guvernatorilor și a comandanților militari, ca și cum toți aceștia ar fi conspirat (*conspiratis*) împotriva sa:

Nero XLIII. *Initio statim tumultus multa et inmania, verum non abhorrentia a natura sua creditur destinasse; successores percussoresque summittere exercitus et provincias regentibus, quasi conspiratis idemque et unum sentientibus.* „Se crede că imediat la începutul revoltei a făcut planuri multe și îngrozitoare, însă potrivite firii sale; să trimită succesori și ucigași împotriva conducătorilor de armate și provincii, ca și cum ar fi conspirat și ar fi gândit același și un singur lucru împotriva sa.”

Printre hotărâri mai sunt amintite și măcelărirea exilaților și a galilor aflați în Roma, jefuirea provinciilor galice de către armatele romane, otrăvirea senatului, incendierea Romei, Suetonius precizând că Nero a fost împiedicat de la realizarea acestor proiecte monstruoase nu atât de remușcare, ci fiindcă își dădea seama că nu pot fi duse la bun sfârșit (Nero XLIII.2. *absterritus non tam paenitentia quam perficiendi desperatione*). De fapt, după cum se va vedea în biografia dedicată lui Galba, cel puțin unul dintre acestea (trimiterea unor ucigași împotriva guvernatorilor) pare să fi fost nu doar conceput, ci și pus în mișcare.

Planurile și acțiunile împăratului, așa cum sunt acestea înfățișare de autorul latin, iau apoi, în conformitate cu maniile artistice ale cezarului, alura unei farse, a unei comedii¹ burlești: Nero decide să ia el însuși fasciile, devenind singurul consul, dorește să meargă în Galia și să se prezinte neînarmat în fața soldaților răsculați fără a face nimic altceva decât să plângă în fața lor (Nero XLIII.3. *inermem se in conspectum exercituum proditurum nec quicquam aliud quam fleturum*). Subliniind că prima și cea mai importantă grijă (*prima cura*) a împăratului a fost alegerea carelor care să ducă mașinăriile teatrale și echiparea concubinelor precum niște amazoane, Suetonius oferă imaginea unei puneri în scenă a expediției militare imaginate de Nero într-o scenografie mitico-teatrală, în care principele, asemenea unui erou mitologic, conduce în luptă amazoanele:

Nero XLIV. *In praeparanda expeditione primam curam habuit deligendi vehicula portandis scaenicis organis concubinasque, quas secum educeret, tondendi ad virilem modum et securibus peltisque Amazonicis instruendi.* „În organizarea expediției, a avut ca primă grijă alegerea carelor care să poarte mașinăriile scenice, tunderea într-un stil masculin a concubinelor pe care să le ducă cu el și echiparea lor cu securi și scuturi de amazoane.”

Lupta pentru putere fiind însă o întreprindere dură, în care primează răspunsurile energice și acțiunile eficiente, toate aceste planuri fantasmagorice neroniene nu pot sfârși decât rău pentru el, după cum confirmă cel de-al cincilea stadiu, în care rebeliunea cuprinde și restul armatei (*ceterorum exercituum defectio*).

¹ A se vedea și Gwyn Morgan: “He (i.e. Suetonius) also dwells on the comic-opera aspects of the emperor’s more realistic preparations, among them his procuring wagons to carry his theatrical equipment and his fitting out his concubines with Amazonian axes and shields.” (Morgan 2006: 28).

Și de această dată, Suetonius înregistrează reacțiile lui Nero la aflarea veștilor proaste, reacții total nepotrivite unui împărat (ruperea scrisorii, răsturnarea mesei, zdrobirea cupelor), dar și acțiunile ulterioare ale acestuia (procurarea veninului pentru a-și asigura o moarte blândă, încercarea de a fugi în Egipt pentru a-și salva viața):

Nero XLVII. *Nuntiata interim etiam ceterorum exercituum defectione litteras prandenti sibi redditas concerpsit, mensam subvertit, duos scyphos gratissimi usus, quos Homerios (...) vocabat, solo inlisisit ac sumpto a Lucusta veneno et in auream pyxidem condito transiit in hortos Servilianos, ubi (...) tribunus centurionesque praetorii de fugae societate temptavit.* „Fiind anunțată între timp și trădarea celorlalte armate, a făcut bucățele scrisoarea ce-i era predată în timp ce lua prânzul, a răsturnat masa și a zdrobit de pământ două cupe foarte dragi, pe care le numea Homerice (...) și, luând de la Lucusta niște venin și ascunzându-l într-o cutiuță de aur, a trecut în grădinile serviliene, unde (...) a încercat să-i convingă pe tribunii și centurionii găzii pretoriene să-l însoțească în fuga sa (i.e. către Egipt).”

A șasea și ultima fază are loc în iunie 68, după ce Galba este recunoscut oficial împărat, fiind constituită de declararea lui Nero drept dușman de către senat (*se hostem a senatu iudicatum*) și sinuciderea acestuia, asistată de secretarul Epaphroditus. Evidențind viciile lui Nero și expunând continuu ambițiile și obsesiile lui artistice, care nici măcar în momentele de criză nu lasă locul unor decizii mai potrivite și unor acte mai demne de un împărat, biograful subliniază mereu inadecvarea lui Nero față de poziția de putere ocupată, ceea ce va duce la revolta Galiilor, care se amplifică și se propagă în lipsa unor contramăsuri adecvate, culminând prin înlăturarea sa de la putere și ridicarea la tron a lui Galba. Aceeași inadecvare este prezentă și în ultimul moment al vieții lui Nero, când nu poate duce singur la bun sfârșit nici măcar actul sinuciderii, ci are nevoie de ajutorul libertului său:

Nero XLIX.2-3. *Inter moras perlatos a cursore Phaonti codicillos praeripuit legitque se hostem a senatu iudicatum et quaeri, ut puniatur more maiorum (...); 3. (...) ferrum iugulo adegit iuvante Epaphrodito a libellis.* „În timp ce ezita, Nero i-a smuls lui Phaon scrisoarea adusă de un curier și a citit că a fost declarat dușman al poporului de către senat și că este căutat pentru a fi pedepsit conform obiceiului strămoșesc (...); (...) și-a împlântat pumnalul în gât cu ajutorul lui Epaphroditus, secretarul său.”

Ascensiunea lui Galba

Odată cu moartea lui Nero se sfârșește, conform lui Suetonius, neamul iulio-claudienilor: *progenies Caesarum in Nerone deficit* (Galba I). Prin plasarea acestei afirmații chiar la începutul biografiei lui Galba, autorul indică principala cauză a războaielor civile ulterioare (criza de succesiune) și stabilește tema principală a vieților lui Galba, Otho și Vitellius, care sunt concepute și construite ca o singură carte: “Suetonius emphasizes the lack of divine right of the three brief emperors of AD 69” (Power 2021: 169). Începutul ascensiunii lui Galba la tron este pus în legătură de scriitor nu doar cu revolta Galiilor (*tumultuari Gallias*), ci și cu deciziile și acțiunile lui Nero (*mandata Neronis*):

Galba IX.2. *Carthagine nova conventum agens tumultuari Gallias comperit legato Aquitaniae auxilia implorante; supervenerunt et Vindicis litterae hortantis, ut humano generi assertorem ducemque se accommodaret. Nec diu cunctatus, condicionem partim metu, partim spe recepit; nam et mandata Neronis de nece sua ad procuratores clam missa deprenderat (...).* „În timp ce ținea la Carthago Nova sesiunea judiciară a aflat de revolta Galiilor, guvernatorul Aquitaniei implorându-i ajutorul; au venit și scrisori de la Vindex, care îl îndemna să se dedice neamului uman ca apărător și conducător. Și fără a ezita mult timp, a primit propunerea, parțial de teamă, parțial din speranță; căci interceptase însărcinările lui Nero în legătură cu uciderea sa, trimise pe ascuns procuratorilor (...).”

Această precizare referitoare la decizia lui Galba de a se alătura răsculaților parțial din cauza fricii (*partim metu*) trebuie relaționată cu pasajul citat și discutat anterior (Nero XLIII) privind planurile îngrozitoare ale lui Nero pentru a pune capăt revoltei, printre care este menționat și cel de a trimite ucigași împotriva guvernatorilor și comandanților armatelor. Nu toate planurile concepute de acesta au fost, așadar, abandonate, ci unele au fost puse în practică, dar efectul lor este unul negativ, ducând la decizia lui Galba de a-și trăda împăratul. Se poate, astfel, observa cum Suetonius creează în aceste pasaje o legătură cauzală între cele două acțiuni: unul din planurile teribile ale lui Nero, conceput conform firii sale, dominate printre alte vicii și de cel al cruzimii (*saevitia*), provoacă teama lui Galba, care acceptă să se alătore revoltei lui Vindex, ceea ce produce suita de evenimente care vor duce la recunoașterea oficială de către senat a lui Galba ca împărat și, prin urmare, la sinuciderea lui Nero.

Prăbușirea lui Galba, ascensiunea lui Otho și cea a lui Vitellius

Viciile noului împărat, *avaritia* și *saevitia*, sunt și ele atent înregistrate de scriitor prin prezentarea actelor și faptelor lui ce sunt considerate, precum a fost semnalat, manifestări ale acestor vicii și tratate ca *exempla*. Efectul cumulativ al acestor acțiuni provoacă o antipatie generală față de Galba, dar, mai ales, ura militarilor (*praecipua flagrabat invidia apud milites*), cu precădere a celor din Germania superior (*fremebat superioris Germaniae exercitus*). Această ură duce la revolta legiunilor din Germania, exprimată prin refuzul de a-i jura credință și dorința de a alege un alt împărat, care să fie pe placul tuturor armatelor. Prin includerea lui *eligerent ipsi quem...*, autorul prefigurează deja aclamarea lui Vitellius de către trupele din Germania:

Galba XVI. *Per haec prope universis ordinibus offensis vel praecipua flagrabat invidia apud milites. (...) 2. Sed maxime fremebat superioris Germaniae exercitus fraudari se praemiis navatae adversus Gallos et Vindicem operae. Ergo primi obsequium rumpere ausi Kal. Ian. adigi sacramento nisi in nomen senatus recusarunt statimque legationem ad praetorianos cum mandatis destinaverunt: displicere imperatorem in Hispania factum; eligerent ipsi quem cuncti exercitus comprobarent.* „Din cauza acestor fapte îi erau ostile toate categoriile sociale, însă o ură deosebită ardea în rândul militarilor. Dar cel mai mult se agita armata din Germania superior, fiindcă era lipsită de răsplățile pentru ajutorul dat împotriva Galiilor și a lui Vindex. Aceștia, îndrăznind cei dintâi să renunțe la ascultare la calendele lui ianuarie, au refuzat să depună jurământul cu excepția celui în numele senatului și au hotărât să trimită pe dată o delegație la pretorienii cu mesajul că lor

nu le place împăratul făcut în Hispania și că ei înșiși vor alege unul cu care să fie de acord toate armatele.”

Pentru a stinge nemulțumirile militarilor, soluția lui Galba, care consideră că problema o constituie lipsa unui urmaș legitim, este aceea de a-l adopta pe Piso Frugi Licinianus și de a-l numi succesor la tron. Această decizie provoacă însă nemulțumirea lui Otho, care decide să conspire împotriva lui Galba și să încerce să câștige el însuși puterea imperială. Succesul complotului este facilitat, după Suetonius, de zgârcenia lui Galba, care și de această dată refuză să ofere un dar în bani soldaților, în acest caz, pretorienilor. Încă o dată, așadar, biograful consemnează cum viciile împăratului contribuie la căderea acestuia și ridicarea noului pretendent la tron:

Galba XVII. *Pisonem Frugi Licinianum (...) adprehendit filiumque appellans perduxit in castra ac pro contione adoptavit, ne tunc quidem donativi ulla mentione facta. Quo faciliorem occasionem M. Salvio Othoni praebeuit perficiendi conata intra sextum adoptionis diem.* „L-a ales pe Piso Frugi Licinianus (...) și, numindu-l fiu, l-a dus în tabăra pretorienilor și l-a adoptat în fața adunării, fără să fie nici măcar atunci făcută mențiunea unui donativ. Prin acest fapt i-a oferit lui M. Salvius Otho o mai bună oportunitate de a-și duce la capăt planurile în șase zile de la adopție.”

Același eveniment, complotul lui Otho pentru înlăturarea lui Galba (*ad vim conversus est*), apare redat și din perspectiva lui Otho. Autorul oferă, astfel, narându-le în două vieți diferite, ambele unghiuri de vedere ale transferului de putere: perspectiva împăratului aflat la conducere, dar și a celui care îi urmează la tron, precum a procedat și în situația anterior analizată, când Nero a pierdut puterea în favoarea lui Galba. Anterior, după cum este relatat de scriitor, Otho, în calitate de guvernator al Lusitaniei, se alăturase cauzei lui Galba din dorința de răzbunare împotriva lui Nero (Otho IV. *occasio ultionis data*), dar și din speranța de a ajunge el însuși la domnie (Otho IV. *ipse spem imperii cepit magnam*). Viciile (*instigante super animi dolorem etiam magnitudine aeris alieni*) sunt cele care îl împing și de această dată să decidă a uzurpa tronul și să poruncească, pentru a consolida succesul loviturii sale, uciderea lui Galba, împăratul legitim, și a succesorului desemnat al acestuia.

Otho V. *Speraverat autem fore ut adoptaretur a Galba, idque in dies exspectabat. Sed postquam Pisonem praelato spe decidit, ad vim conversus est instigante super animi dolorem etiam magnitudine aeris alieni.* „Spera însă că se va întâmpla să fie adoptat de Galba și aștepta acest lucru de la o zi la alta. Dar, după ce a fost îndepărtat de la această speranță, fiind preferat Piso, s-a îndreptat spre violență, fiind împins pe lângă resentimente și de mărimea datoriilor sale.”

În ceea ce privește ascensiunea la putere a lui Vitellius, ea se datorează, conform lui Suetonius, nu doar resentimentelor soldaților față de Galba, ci și caracterului indulgent și mărinimos al lui Vitellius (Vit. VII.3. *facili ac prodigo animo*). Încă de la sosirea acestuia în provincie, armata din Germania inferior, dușmănoasă față de împărat și înclinată spre răzmeriță (Vit. VII.3. *male animatus*

erga principem exercitus pronusque ad res novas), îl primește pe noul ei comandant cu bucurie și cu mulțumiri aduse zeilor. Prin atitudinea prietenoasă și prin gesturile binevoitoare, Vitellius câștigă și mai mult încrederea și favoarea soldaților din subordine, astfel încât natura sa permisivă și generoasă contribuie semnificativ la proclamarea lui ca împărat de către militarii din Germania inferior, cărora li se alătură rapid și cei din Germania superior. Legătura cauzală dintre actele lui Vitellius și decizia trupelor de a-l saluta împărat este marcată prin folosirea adverbului *quare*:

Vit. VIII. *Castra vero ingressus nihil cuiquam poscenti negavit atque etiam ultro ignominiosis notas, reis sordes, damnatis supplicia dempsit. Quare vixdum mense transacto, neque diei neque temporis ratione habita, ac iam vespere, subito a militibus e cubiculo raptus, ita ut erat, in veste domestica, imperator est consalutatus circumlatusque per celeberrimos vicos (...). „Într-adevăr, după ce a ajuns în tabără, nu a refuzat nimic nimănui care-i cerea ceva și chiar i-a scăpat din proprie inițiativă de degradări pe cei dezonozați, de hainele de doliu pe cei acuzați, de pedepse pe cei condamnați. De aceea, după nici măcar o lună, nefiind avută în considerare nici data, nici ora, căci era deja pe înserate, înșfăcat deodată de soldați din dormitor așa cum era, în haine de casă, a fost salutat împărat și purtat prin cele mai populate străzi (...).”*

Din păcate, nu toate trupele din imperiu sunt de acord cu alegerea făcută de armatele din Germania, așadar un nou rival la tron apare pe scena istoriei, ales și susținut de legiunile din Egipt, Siria și Iudeea, dar și de cele din Moesia și Pannonia.

Ascensiunea lui Vespasian

În ciuda numeroaselor crime și vicii ale lui Vitellius, principalele fiind felul de viață excesiv, voracitatea și cruzimea (Vit. XIII. *praecipue luxuriae saevitiaequae deditus*), Suetonius nu conectează explicit revolta legiunilor de pe Dunăre împotriva acestuia cu vreo faptă sau acțiune a împăratului, informația fiind introdusă sec și abrupt în biografie. Se poate însă remarca că prin poziția ocupată în structura relatării de această frază, precedată de mai multe paragrafe ce detaliază lăcomia și crimele lui Vitellius, se creează totuși o legătură cauzală în mintea cititorului între comportamentul împăratului și decizia trupelor de a se revolta:

Vit. XV. *Octavo imperii mense desciverunt ab eo exercitus Moesiarum atque Pannoniae, item ex transmarinis Iudaicus et Syriaticus, ac pars in absentis, pars in praesentis Vespasiani verba iurarunt. „În luna a opta a domniei sale, l-au părăsit armatele Moesiilor și Pannoniei, de asemenea, din cele de dincolo de mare, armata din Iudeea și Siria, iar unii i-au jurat credință lui Vespasian în absență, alții în prezență.”*

Evenimentele sunt mai amănunțit descrise în biografia lui Vespasian (Vesp. VI), ridicarea la tron fiind prezentată ca datorându-se sprijinului întâmplător al detașamentelor din legiunile din Moesia care, fiind trimise în ajutor lui Otho și rămânând după sinuciderea acestuia în nordul Italiei, se dedaseră la jafuri. Temându-se de pedepse, soldații decid să aleagă un nou împărat, dintre guvernatorii considerați pentru acest rol ieșind în evidență Vespasian, pe care cei din legiunea a III-a, recent

transferată din Siria, îl propun datorită calităților lui de bun comandant militar și vitejiei dovedite în acțiunile militare întreprinse în Iudeea, menționate anterior: Vesp. IV.6. *correcta statim castrorum disciplina, unoque et altero proelio tam constanter inito, ut in oppugnatione castelli lapidis ictum genu scutoque sagittas aliquot exceperit* („disciplina fiind restabilită în tabăra militară, iar una sau două bătălii fiind luptate cu atâta determinare, încât la asediul unei fortărețe a fost lovit în genunchi de o piatră, iar în scut de câteva săgeți”). Calitățile militare ale lui Vespasian sunt cele care determină, așadar, propunerea sa de către soldații nemulțumiți ca eventual nou împărat. Detașamentele responsabile de încercarea de revoltă sunt concepute ca un personaj colectiv, ale cărui vicii (indisciplina, lăcomia, trufia) duc la noi tulburări și răsturnări politice. Soldații sunt înfățișați ca un factor decisiv în declanșarea evenimentelor care, prin contagiunea restului armatelor și a comandanților militari, vor duce la un nou război civil, în timp ce Vespasian este reprezentat acționând prudent în acest moment de răscruce; el ezită la început să accepte să se angajeze în lupta pentru putere și doar stimulul sprijinului întâmplător al acestor soldați (*sollicitatus... fortuito favore*) îl decide să accepte:

Vesp. VI. *Nec tamen quicquam ante temptavit, promptissimis atque etiam instantibus suis, quam sollicitatus quorundam et ignotorum et absentium fortuito favore. 2. Moesiaci exercitus bina e tribus legionibus milia, missa auxilio Othoni, postquam ingressis iter nuntiatum est victum eum ac vim vitae suae attulisse, nihilo setius Aquileiam usque perseveraverunt, quasi rumori minus crederent. Ibi per occasionem ac licentiam omni rapinarum genere grassati, cum tinerent ne sibi reversis reddenda ratio ac subeunda poena esset, consilium eligendi creandique imperatoris; neque enim deteriores esse aut Hispaniensi exercitu qui Galbam, aut praetoriano qui Othonem, aut Germaniciano qui Vitellium fecissent. 3. Propositis itaque nominibus legatorum consularium, quot ubique tunc erant, cum ceteros alium alia de causa improbarent, et quidam e legione tertia, quae sub exitu Neronis translata ex Syria in Moesiam fuerat, Vespasianum laudibus ferrent, assensere cuncti nomenque eius vexillis omnibus sine mora inscripserunt. Et tunc quidem compressa res est revocatis ad officium numeris parumper. Ceterum divulgato facto Tiberius Alexander praefectus Aegypti primus in verba Vespasiani legiones adegit Kal. Iul., qui principatus dies in posterum observatus est. Iudaicus deinde exercitus V. Idus Iul. apud ipsum iuravit.* „Și totuși, deși susținătorii săi erau pregătiți și chiar insistau, Vespasian nu a încercat nimic înainte să fie îmboldit de sprijinul întâmplător al unor bărbați necunoscuți și aflați la distanță. Două mii de soldați din cele trei legiuni din Moesia, trimise în ajutor lui Otho, după ce, începând să facă drumul, au aflat că acela a fost învins și că s-a sinucis, au continuat totuși până la Aquileia, ca și cum dădeau puțină crezare acestui zvon. Acolo, după ce au trecut la tot felul de jafuri din cauza oportunității și a lipsei de disciplină, deoarece se temeau să nu trebuiască, odată reîntorși, să dea socoteală și să fie pedepsiți, au luat hotărârea să aleagă și să numească ei un împărat, argumentând că nu sunt inferiori nici armatei din Hispania care l-a făcut împărat pe Galba, nici pretorienilor care l-au făcut împărat pe Otho, nici armatei din Germania care l-a ales pe Vitellius. Și fiind aduse în discuție numele guvernatorilor consulari care se aflau pe atunci pretutindeni, deoarece ceilalți erau respinși dintr-un motiv sau altul, iar unii din a treia legiune, care chiar înaintea morții lui Nero fuseser transferată din Siria în Moesia, îl ridicau în slăvi pe Vespasian, toți au fost de acord și au înscris fără zăbavă numele acestuia pe toate stindardele. Iar atunci într-adevăr situația a fost

ținută sub control, fiind chemați la ordine toți pentru scurt timp. Dar fapta fiind făcută cunoscută, Tiberius Alexander, prefect al Egiptului, a fost cel dintâi care a constrâns legiunile la calendele lui iulie să-i jure credință lui Vespasian, dată care apoi a fost sărbătorită ca prima zi a domniei; apoi armata iudaică i-a jurat credință personal în a cincea zi înaintea idelor lui iulie.”

În contextul analizei noastre, acest paragraf se dovedește deosebit de semnificativ, deoarece surprinde în doar câteva rânduri nesiguranța și haosul ce caracterizează această perioadă, consemnând lipsa de organizare și de disciplină a trupelor, dornice de jafuri, înclinate spre revolte, incapabile să-și păstreze legământul de credință față de împăratul legitim, măcinate de rivalitate, stăpânite de mândria de a-și propune și susține propriii favoriți la tron, lipsite de loialitate și deci incapabile de a asigura liniștea și de a garanta siguranța imperiului.

Impactul și efectele crizei

Dacă extensia și impactul crizei nu sunt pe deplin sesizabile în biografiile anterior analizate, Suetonius prezentând doar unele informații (cele care se referă la împărat) ce nu oferă cititorului posibilitatea de a-și crea o perspectivă generală clară asupra întregului context politic, militar și social al anilor 68-69, efectele nefaste¹ ale crizei sunt însă mai larg expuse în viața lui Vespasian, un împărat caracterizat de la începutul domniei sale și până la moarte prin virtuți precum *civilitas* („civilitate, politețe”) și *clementia* („clemență, blândețe”): Vesp. XII. *Ceteris in rebus statim ab initio principatus usque ad exitum civilis et clemens*. Modestia și toleranța împăratului, care se comportă de-a lungul întregului său principat asemenea unui cetățean responsabil, precum și o doză însemnată de pragmatism, îi permit lui Vespasian să stabilizeze și să consolideze imperiul printr-o întreagă serie de măsuri. Evenimentele din timpul celor trei împărați anteriori, care sunt desemnate laconic de biograf drept răzvrătire șiucidere (*rebellione trium principum et caede*), lasă în urmă un imperiu nesigur și aproape în derivă (*incertum diu et quasi vagum imperium*), pe care îl preia și îl întărește dinastia flaviană:

Vesp. I. *Rebellione trium principum et caede incertum diu et quasi vagum imperium suscepit firmavitque tandem gens Flavia, obscura illa quidem ac sine ullis maiorum imaginibus, sed tamen rei p. nequaquam paenitenda (...)*. „Imperiul, multă vreme nesigur și aproape în derivă din cauza revoltei și morții violente a trei împărați, l-a preluat și consolidat în sfârșit familia Flavia, de origini obscure într-adevăr și fără imagini ale strămoșilor, dar de care totuși statul nu s-a rușinat deloc (...).”

Tema imperiului instabil și slăbit, pe care Vespasian este chemat să îl refacă și întărească, este reluată după câteva capitole în cadrul relatării unui episod ce prevestește rolul acestuia de salvator al statului: în timp ce Vespasian îndeplinea

¹ A se vedea în acest context și scurta și puternica caracterizare pe care Tacitus o introduce chiar la începutul lucrării sale *Historiae*, ce relatează în detaliu anii crizei și constituie sursa istorică cea mai însemnată pentru înțelegerea acestor ani tulburi: 1.2. *Opus adgredior opimum casibus, atrox proeliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace saevum*. („Încep o lucrare încărcată de nenorociri, îngrozitoare în războaie, dezbinată prin răzvrătiri, crudă chiar și în pace.”)

magistratura de edil și neglijase să-și facă datoria, Caligula a poruncit soldaților să-l pedepsească umplându-l de noroi, pe care aceștia l-au îndesat în toga lui, acțiune care a fost interpretată de unii drept o prevestire a viitoarei sale calități de protector al patriei. Limbajul utilizat de Suetonius în acest pasaj este amplificat față de cel anterior examinat (Vesp. I), statul (*res publica*) fiind culcat la pământ și părăsit (*proculcata et deserta*), iar evenimentele ce au produs asemenea efecte devastatoare fiind numite tulburări civile (*civilis perturbatio*):

Vesp. V.3. *quandoque proculcatam desertamque rem p. civili aliqua perturbatione in tutelam eius ac velut in gremium deventuram.* „Într-o zi statul, călcat în picioare și părăsit din cauza unei tulburări interne, va ajunge în protecția lui și aproape în sânul lui.”

Câteva paragrafe mai jos, condiția deplorabilă a statului (*res publica*) după tulburările anterioare este din nou amintită de scriitor, ce folosește de data aceasta participiile *afflicta* („distrus, doborât”) și *nutans* („care se clatină, care amenință să se prăbușească”) pentru a califica situația imperiului:

Vesp. VIII. *suscepit et censuram, ac per totum imperii tempus nihil habuit antiquius quam prope afflictam nutantemque rem p. stabilire primo, deinde et ornare.* „A asumat și cenzura și în tot timpul domniei nu a considerat nimic mai importante decât să consolideze și apoi să și împodobească statul aproape distrus și gata să se prăbușească.”

Dacă fragmentele anterioare indică într-o manieră generală și concisă urmările crizei asupra întregului stat, consecințele și impactul anilor 68-69 asupra diferitelor compartimente ale statului și ale societății (armată, clase sociale superioare, provincii, orașe, Roma, economie, justiție) sunt detaliate în paragrafele care înfățișează măsurile luate de Vespasian pentru redresarea imperiului și repararea daunelor produse de războaiele civile, dar și de excesele și neglijența lui Nero. Deși se concentrează asupra prezentului relatat, principatul lui Vespasian, autorul aruncă lumină și asupra trecutului imediat. După cum era de așteptat, primele măsuri privesc readucerea la ordine a trupelor:

VIII.2. *Milites pars victoriae fiducia, pars ignominiae dolore ad omnem licentiam audaciamque processerant; sed et provinciae civitatesque liberae, nec non et regna quaedam tumultuosius inter se agebant. Quare Vitellianorum quidem et exauctoravit plurimos et coercuit, participibus autem victoriae adeo nihil extra ordinem indulxit, ut etiam legitima praemia sero persolverit.* „Soldații ajunseseră la orice insolentă și îndrăzneală, o parte din cauza încrederii date de victorie, altă parte din cauza durerii înfrângerii, dar și provinciile și cetățile libere și, de asemenea, unele regate se aflau în conflict între ele. De aceea i-a scos din serviciu pe cei mai mulți dintre soldații lui Vitellius și i-a pedepsit, iar celor care participaseră la victoria sa nu le-a acordat nimic în mod extraordinar, încât chiar și răsplățile legale le-a plătit târziu.”

Suetonius consemnează și reorganizarea provinciilor întreprinsă de Vespasian (VIII.4.), dar și refacerea Romei, un oraș urățit de vechile incendii și distrugerii

(*deformis urbs veteribus incendiis ac ruinis*), precum și a Capitoliului, mai precis, a templului lui Jupiter de pe Capitoliu ce arsesese în decembrie 69, în timpul confruntărilor dintre partizanii cauzei flaviene și cei ai lui Vitellius, o lucrare la care împăratul participă efectiv:

VIII.5. *Deformis urbs veteribus incendiis ac ruinis erat; vacuas areas occupare et aedificare, si possessores cessarent, cuicumque permisit. Ipse restitutionem Capitoli adgressus ruderibus purgandis manus primus admovit ac suo collo quaedam extulit.* „Roma era desfigurată de vechile incendii și ruine; a permis oricui să ocupe și să reconstruiască locurile goale, dacă proprietarii le abandonaseră. El însuși, începând să reconstruiască Capitoliul, a fost primul care a pus mâna la îndepărtarea dărâmăturilor și le-a scos purtându-le pe grumaz.”

Cele două ordine sociale superioare (cel senatorial și cel equestru), secătuite din cauza uciderilor (*exhaustos caede*), sunt, de asemenea, reformate și completate de împărat:

Vesp. IX.2. *Amplissimos ordines et exhaustos caede varia et contaminatos veteri neglegentia purgavit supplevitque recenso senatu et equite, summotis indignissimis et honestissimo quoque Italicorum ac provincialium allecto.* „A reformat cele două mari ordine, secătuite de diferite omoruri și corupte de o veche neglijență, și le-a completat, făcând un recensământ al senatului și cavalerilor, îndepărtându-i pe cei foarte nedemni și atrăgându-i pe cei mai onorabili dintre italici și provinciali.”

Problemele din justiție, grav afectată de criza anterioară care blocase cursul firesc al vieții juridice și făcuse ca numărul proceselor să crească peste măsură din cauza vremurilor agitate (*ex condicione tumultuque temporum*), sunt și ele avute în vedere și remediate de Vespasian:

Vesp. X. *Litium series ubique maiorem in modum excreverant, manentibus antiquis intercapedine iuris dictionis, accedentibus novis ex condicione tumultuque temporum; sorte elegit per quos rapta bello restituerentur quique iudicia centumvitalia (...) extra ordinem diiudicarent redigerentque ad brevissimum numerum.* „Mulțimea proceselor crescuse foarte mult peste tot, cele vechi rămânând nerezolvate din cauza întreruperii dreptului de a judeca, în timp ce altele noi se adăugau din cauza contextului și tumultului vremurilor; a ales prin tragere la sorți bărbați care să restituie cele luate cu forța în timpul războiului și alții care să soluționeze în mod extraordinar chestiunile centumvirale (...) și să le reducă la cel mai mic număr.”

Se cuvin menționate și propunerile lui Vespasian de reformare a moravurilor, prin care dorește să pună capăt unor vicii precum desfrâul și excesul (*libido atque luxuria*), care crescuseră și se răspândiseră nestânjenit. Această informație trebuie receptată având în considerare concepția biografică a lui Suetonius, care a evidențiat în viețile precedente că viciile îi dominaseră pe împărații anteriori, dar și armatele acestora, și provocaseră atâtea frământări în imperiu:

Vesp. XI. *Libido atque luxuria coercente nullo invaluerant; auctor senatui fuit decernendi, ut quae se alieno servo iunxisset, ancilla haberetur; neve filiorum familiarum faeneratoribus exigendi crediti ius unquam esset, ne post patrum quidem mortem.* „Desfrăul și excesul prinseseră puteri fără ca nimeni să le țină în frâu; a îndemnat senatul să decreteze ca orice femeie care ar fi avut o relație cu sclavul altei persoane să fie considerată sclavă, iar cămătarii să nu aibă niciodată dreptul să ceară restituirea împrumutului acordat fiilor aflați sub control părintesc, nici măcar după moartea taților.”

Concluzii

În textele examinate se poate remarca utilizarea unei game variate de substantive pentru desemnarea tulburărilor din anii 68-69: *motus, tumultus, defectio, rebellio, caedes, civilis perturbatio, bellum*, pentru indicarea acțiunilor răzvrătiților fiind întrebuințate verbele *destituere, desciscere, tumultuari, fremere, obsequium rumpere*. Urmările nefaste ale crizei asupra statului roman sunt rezumate concis în biografia dedicată lui Vespasian prin enunțurile: *incertum diu et quasi vagum imperium, proculcata desertaque res publica, prope afflictata nutansque res publica*. Privind maniera de relatare a faptelor istorice, se observă că autorul încearcă să conecteze evenimentele importante între ele, dar, din cauza limitelor impuse de genul literar ales și a concepției sale biografice, prin care o foarte mare importanță este conferită naturii împăratului, dominată de vicii sau virtuți, unghiul său de vedere este unul limitat, evenimentele selectate pentru a fi consemnate fiind cele care fie sunt direct influențate de împărat, fie au impact asupra sa. Reiese, de asemenea, din analiză importanța lecturării și interpretării vieților nu separat, independent una de alta, ci împreună, ca o întregă serie, sau măcar grupat, pentru ca unele evenimente prezentate în două biografii diferite să fie mai clar înțelese prin inserarea într-un context istoric mai larg.

Referințe bibliografice

- Gascou, Jacques. 1984. *Suétone historien*. Roma: École française de Rome.
- Morgan, Gwyn. 2006. *69 A.D.: The Year of Four Emperors*. Oxford: Oxford University Press.
- Power, Tristan. 2021. *Suetonius, Galba I. Beginning or Ending?*, in „Collected Papers on Suetonius”. London and New York: Routledge, p. 165-170.
- Suetonius. 1914. *Lives of the Caesars. Volume II: Claudius. Nero. Galba, Otho, and Vitellius. Vespasian. Titus, Domitian. Lives of Illustrious Men: Grammarians and Rhetoricians. Poets (Terence. Virgil. Horace. Tibullus. Persius. Lucan). Lives of Pliny the Elder and Passienus Crispus*. With an English translation by J. C. Rolfe. Loeb Classical Library 38. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Suetonius. 1998. *Viețile celor doisprezece Cezari*. Traducere din limba latină, prefață și anexe Gheorghe Ceaușescu. București: RAO International Publishing Company S.A.
- Suetonius. 2000. *Lives of the Caesars*. Translated with an Introduction and Notes by Catharine Edwards. Oxford: Oxford University Press.
- Wallace-Hadrill, Andrew. 2004. *Suetonius*. London: Bristol Classical Press.